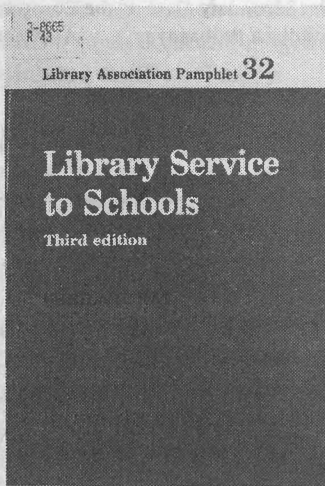


SZEMLE



RAY, Shelia G.: Library services to schools. [Ed.] The Library Association. 3rd. ed. London. LA, 1982. VII., 64 p. (Library Association pamphlet. 32.)

Iskolai könyvtárak Angliában

Az első angol iskolai könyvtárak megjelenése szorosan kapcsolódik az oktatási intézmények létrejöttéhez. A könyvtáros szakma érdeklődését azonban vitathatatlan létjogosultságuk ellenére, csak viszonylag későn sikerült felketereniük. Az 1920-as évektől kezdődően ugyan egyre több hivatalos jelentés, javaslat látott napvilágot az iskolai könyvtárügy pártfogóinak tollából, de a második világháborút megelőzően nem beszélhetünk jelentős fejlődésről. Az az elképzelés, miszerint minden elemi- és középiskolának szüksége van külön könyvtárra,

csak az 1940-es évek második felében az oktatási törvény, valamint számos, könyvtárügyi témájú felhívás közzétételének eredményeképpen vált általánosan elfogadottá.

1950 és 1980 között három testület: az Oktatásügyi Minisztérium (Department of Education and Science), a Könyvtári Egyesület (Library Association) és az Iskolai Könyvtári Egyesület (School Library Association) foglalkozott intenzíven iskolai könyvtári problémákkal, így a pedagógus-könyvtáros speciális helyzetével, a nyitvatartás, az állománygyarapítás, a könyvtártechnológia kérdéseivel. Már az 1960-as években nagy népszerűsége tette szert az ún. iskolai báziskönyvtár koncepciója. Ezek tulajdonképpen hagyományos könyvtárak, amelyek azonban gyűjtőkörüket a nem hagyományos dokumentumokra – elsősorban a tananyagokra – is kiterjesztik. Egy ilyen báziskönyvtár az ellátás fő forrását képező központi gyűjteményt jelenti, amelyhez szervesen kapcsolódnak a szaktanterekben elhelyezett állományrészek. Ez utóbbiak elsősorban az elemi iskolák alsó tagozatos tanulóit szolgálják, a nagyobbakat – különösen a középiskolásokat – már a központi gyűjtemény rendszeres használatára kell szoktatni. A központi gyűjtemény ugyanis – az új szemlélet elterjedésének eredményeképpen – nemcsak a tananyag elsajátításához nyújt segítséget, hanem pl. a szórakoztató, kikapcsolódást szolgáló irodalom olvasására is lehetőséget biztosít.

1981 tavaszán az Oktatásügyi Minisztérium közreadta a két évvel korábban, az arra kijelölt középiskolai könyvtárakban végzett felülvizsgálati tapasztalatairól szóló jelentését. A színvonalbeli egyenetlenségekről tanuskodó eredmények lesújtóak: az iskolák 2%-ának egyáltalán nincs könyvtára, 4%-ában a könyvtár nem üzemel, 33%-ában a nyitvatartási idő heti 10 óránál kevesebb. Átlagosan a könyvbeszerzésre fordított keret jóval kevesebb,

mint korábban. (93 font/100 tanuló.) Általános érvényű az a megállapítás is, miszerint a közművelődési társintézményeiknél jóval szerényebb körülmények között működő iskolai könyvtárak egyre többször kényszerülnek arra, hogy a helyi oktatásügyi hatóságok által biztosított iskolai könyvtári szolgálathoz forduljanak segítségért. Sajnos, sok helyen nincs még ilyen szolgálat, ahol viszont van, ott valóban nagy segítséget jelent pl. pénzügyi támogatás, szakmai, módszertani tanácsadás, központi könyvellátás, ajánló bibliográfiák készítése stb.).

A fenti szolgáltatásokon kívül az iskolai könyvtáros még más intézmény vagy szervezet támogatását is kérheti. Az 1937-ben alapított Iskolai Könyvtári Egyesületnek (School Library Association) manapság is nagy szerepe van az iskolai könyvtárak segítésében. Jelentős propagandatevékenységet fejt ki, könyvtárjegyzékeket állít össze az iskolai könyvtárak számára, szakmai találkozókat szervez, negyedévenként folyóiratot ad ki, az „Iskolai könyvtárost”. (The School Librarian).

A Könyvtári Egyesület keretein belül működő Iskolai Könyvtári Szekció (School Libraries Section) a II. világháború előtt alakult meg, majd 1947-ben beolvadt az Iskolai Könyvtári Egyesületbe. Helyette – 1979-ben – létrehozták az Iskolai Könyvtárak Csoportját (School Libraries Group), mely rövid tanfolyamokat, előadássorozatokat rendez az iskolai könyvtárosok számára, valamint könyvtártechnológiai kérdésekkel is foglalkozik.

Az Országos Könyvszövetség (National Book League) 1925-től működik, mai nevét 1945-ben vette fel. Könyvjegyzékei elsősorban tanárok számára készülnek, vándorkiállításait az iskolák bérelhetik. Speciális szolgálata az újonnan megjelenő gyermekkönyvekről ad tájékoztatást.

Az iskolai könyvtárak audiovizuális anyagokkal és felszerelésekkel való ellátásáról a helyi oktatási hatóságok, valamint a „Vizuális eszközök oktatási célokra” elnevezésű (Educational Foundation for Visual Aids) alapítvány gondoskodik. A helyi oktatási hatóságok szoros kapcsolatot tartanak fenn az egyetemek illetékes fakultásaival, a könyvkiadókkal és könyvterjesztőkkel is, azonban szilárd központi irányítás hiányában, valamint az egyre rosszabbodó gazdasági helyzet következtében az iskolai könyvtárak fejlődése lassú és egyenetlen. Mivel az oktatási minisztérium nem végez egységes központi irányítást az oktatásügy egész területére kiterjedően, a döntési és felügyeleti hatáskört a helyi oktatási hatóságoknak kell átvállalniuk. Jellemző, hogy az iskolai könyvtárügyre vonatkozóan egyetlen korszerű irányelv létezik, azt is a Könyvtári Egyesület dolgozta ki – a minisztérium hivatalos támogatása nélkül.

Könyvtár az elemi iskolában

Az angol oktatási rendszer miénktől eltérő volta miatt, érdemes kitérni az alsó fokú képzési rendszer vázlatos ismertetésére. A több fokozatot is magába foglaló elemi iskola (primary school) az 5–11, illetve egyes iskolatípusokban az 5–13 éves korú gyerekek tanulási szintere. Az ún. *infant school* –, amelynek még inkább óvodai, mint iskolai jellege van – az 5–7 évesek; a *junior school* a 8–11 évesek iskolája; a *middle school* 13 éves

korukig foglalkozik a gyerekekkel. Sok helyen az elemi iskolához még építészetiileg is szervesen kapcsolódnak az 5 éven aluliakat ellátó *nursery class*-ok, melyek tulajdonképpen a mi fogalmaink szerinti bölcsődei és óvodai foglalkozásokat jelentik. Vannap speciális iskolák (special schools), melyek – 16 éves korukig – a fogyatékos gyerekek számára nyújtanak alapfokú képzést.

Az elemi iskola összes típusára az jellemző, hogy ha van is központi könyvtára (egy olyan helyiségben, amely tantermi célokra túl szűkösnek bizonyult), a könyvek többsége az egyes tantermek könyvespolcain található. Néhány új elemi iskolában léteznek ugyan könyvtári célokra kinevezett helyiségek, de berendezésük és felszerelésük egyszerű, az állomány sem mennyiségi, sem minőségi szempontból nem éri el a kívánatos szintet. A szerzeményezésre fordított összeget általában speciális könyvvásárlási segélyekből vagy az iskola számára érkező pénzügyi támogatásból fedezik. A jelenlegi gazdasági helyzetben ezek a segélyek is egyre inkább akadoznak, sokszor van szükség a szülői vagy tanári munkaközösségek adományaira. Különösen nehéz a helyzetük a kistelepülések iskoláinak, ahol nincs a közelben kielégítő szolgáltatást nyújtó közművelődési könyvtár, s így maga az iskolai könyvtár kényszerül arra, hogy választékát bővítse és – bizonyos értelemben – közművelődési funkciókat is ellásson.

Az Iskolai Könyvtári Egyesület ajánlásai értelmében minden elemi iskolának egy 1500–2000 kötetes központi könyvtárral kellene rendelkeznie, valamint tantermenként plusz 200–200 kötetet kellene biztosítania. Természetesen a gyakorlat sokkal szomorúbb képet mutat.

Az új könyvek beszerzésekor általában minden pedagógusnak véleményezési joga van, azonban a vásárlás lebonyolításáért, majd az állomány feldolgozásáért már egy ember (a könyvtáros) felelős. Elfogadott az az álláspont, miszerint az állománynyilvántartás és feldolgozás műveleteit nem kell túlszervezni. Nagy mennyiségű dokumentum esetén – ami igazolja a katalóguskészítés és osztályozás szükségességét – nem szépirodalmi műveknél a tizedes osztályozás egyszerűsített változatát ajánlatos alkalmazni; szépirodalmi művek esetében szerzői, ill. címkatalógust érdemes készíteni. Kisebb állomány feldolgozásakor elég az egyszerű, téma szerinti csoportosítás.

Számos elemi iskolában az a helyzet, hogy a könyvtár használatát a tanítás idejére korlátozzák, különösen azokon a helyeken, ahol jó közművelődési könyvtár van a közelben. Ez utóbbi esetben is azonban nagy segítséget jelenthet az önálló állománnyal ritkán rendelkező elemi iskolai könyvtárak számára, a helyi oktatási hatóságok letéti rendszer jellegű szolgáltatása.

Könyvtár a középiskolában

A Könyvtári Egyesület javaslata értelmében a középiskolai könyvtár helyiségét úgy kell kialakítani, hogy azt az iskola tanulóinak 10%-a használhassa egyidőben. Számítások szerint erre a célra a tanítási terek 8%-át kell biztosítani. (Így egy – 11 - 18 éveseket oktató – 1500 fős középiskolában 484 m² a kívánatos terület nagysága.) Lehetőség szerint a könyvtár az iskola minden részéből könnyen megközelíthető és külső zajoktól mentes legyen.

A középiskolai könyvtári személyzet helyzetét vizsgáló felmérések azt mutatják, hogy a helyi oktatási hatóságok szervezésétől függően, az iskolai könyvtáros mellett hol egy részfoglalkozású közművelődési könyvtáros, hol irodai kisegítők látják el az adminisztrációs, ill. rutinmunkák nagy részét. Egy színvonalas báziskönyvtárban azonban egy egész team munkájára szükség van. Ezekben a helyeken egy pedagógus, egy könyvtáros, egy könyvtárkezelő és egy irodai segéderő dolgozik együtt. Az említett esetben az iskolai könyvtár általában közművelődési könyvtári funkciókat is ellát.

A szakirodalom már régóta foglalkozik az iskolai könyvtáros minősítés mind pedagógusi, mind könyvtárosi képzettséget kívánó kérdésével. Ezzel szemben leggyakrabban az a helyzet, hogy a könyvtár vezetésével megbízott személy a tantestület egyik tagja, formális könyvtárosi végzettsége nincs. A pedagógus-könyvtáros a könyvtári teendők ellátásáért külön juttatásban részesül, nem kevés gondot okoz azonban az a tény, hogy a tanítási kötelezettségei mellett a könyvtári munkára alig marad ideje, sokszor a tanulók, szülők segítségét is igénybe kell vennie.

A gyakorló iskolai könyvtárosok képzésével jelenleg a Könyvtári Egyesület és az Iskolai Könyvtári Egyesület, valamint az egyetemek foglalkoznak. Általában 2 éves – 180 óras – tanfolyamokat szerveznek a jelentkezők számára. A közművelődési könyvtárak, a helyi oktatási hatóságok és az Oktatásügyi Minisztérium rövidebb időtartamú, csupán alapfokú ismereteket oktató előadásorozatokat indít.

A középiskolai könyvtárak állománygyarapításában a tantestület minden tagja részt vesz. A könyvtáros a szakterületek közötti egyensúly megtartására és az általános művek beszerzésére ügyel. Fontos követelmény, hogy az előszerzeményezés, a dokumentumokról való tájékozódás minél szélesebb körű legyen.

A vétel lebonyolítása általában kétféleképpen történhet. Egyes területeken a helyi oktatási hatóság szerződést köt egy-két könyvesbolttal az iskolák tankönyvellátásának zavartalan biztosítása érdekében. Másutt egyfajta központosított ellátásról beszélhetünk, ebben az esetben a helyi oktatási hatóságok iskolai könyvtári szolgálatán keresztül érkezik a plasztik borítóval, erősített kötéssel, kész katalóguscédulával ellátott dokumentum. A minisztérium javaslata szerint a beszerzendő könyvmennyiség a következő: az elemi iskolai 5–11 éves korosztály számára évente 11 tétel/fő; a középiskolai 11–16 éves korosztály számára 13 tétel/fő; a 16 évesnél idősebbek számára 19 tétel/fő a kívánatos dokumentumszám – figyelembe véve azonban azt, hogy a középiskoláknak minimum 10 000 tételes állománnyal kell rendelkezniük.

Az osztályozást a legtöbb középiskolai könyvtárban a Dewey-féle Tizedes Osztályozás alapján végzik, bár találni példát a hagyományos gimnáziumi tantárgyak szerint csoportosító Cheltenham-féle rendszer, vagy a modernebb megközelítést alkalmazó Bliss-féle rövidített osztályozási rendszer használatára.

Általános vélemény, hogy a katalógusokat a lehető legegyszerűbben kell elkészíteni, részben a könyvtárosok időhiányával számolva, részben a tanárok és a gyerekek katalógushasználatának megkönnyítése végett. A főlapon elegendő a szerzőt, a címet, a kiadót, a kiadás dátumát, a szákszámot és a leltári számot feltüntetni. A szakkatalógushoz név- és tárgymutatót, a szépirodalmi művekhez pedig címmutatót is kell készíteni (mivel a gyerekek könnyebben emlékeznek címekre mint szerzőkre).

A legegyszerűbb módszerek alkalmazását tartják kívánatosnak a kölcsönzési eljárások vonatkozásában is. Azokban a könyvtárakban, ahol a nyitvatartási idő rövid, a kölcsönzés főleg csak az óráközi szünetekre vagy az ebédidőre korlátozódik, a Browne-féle* gyors, bár némi jártasságot kívánó eljárás a célszerű. Rendszeres könyvtári szolgáltatások esetén az iskolai osztályok szerint csoportosított egyéni kölcsönzőkártyás módszer alkalmazása terjedt el. Bár ez az eljárás meglehetősen lassú, előnye, hogy a pedagógusok is bármikor tájékozódhatnak afelől, ki mit olvasott.

Könyvtárának nyitvatartási rendjét tekintve, sok középiskola van még hátrányos helyzetben. Ideális az lenne, ha a szolgáltatásokat nem kellene az óráközi szünetekre redukálni, hanem a vonzó, otthonos helyé alakított könyvtárhelyiség egész nap használói rendelkezésére állhatna. Valószínűleg ilyen környezetben a könyvtárosok is szívesebben végeznék a „harmadik műszakból” adódó feladataikat, történetesen a pedagógusi, valamint könyvtárosi teendők mellett jelentkező népművelői munkát (olvasóköri, könyvtári klubok, közművelődési rendezvények szervezése, lebonyolítása stb.).

Az utóbbi időben egyre többen kezdik felismerni az iskolai könyvtár alapvető szerepét a könyvtárhasználati tudnivalók elsajátítása, az olvasóvá nevelés terén. (A British Library és az Iskolai Tanács (Schools Council) 1981-ben meg is jelentetett egy kiadványt, amelyben éppen a könyv- és könyvtárhasználati ismeretek oktatására tesznek javaslatot. Az ideális azonban az lenne – hangsúlyozzák a szakemberek –, ha ezek a tudnivalók bekerülhetnének az elemi és középiskolai oktatás tervébe.

UZSOKI ANDREA

* A rendszer lényege: az olvasó beiratkozáskor annyi tasakot kap, ahány könyvet egyszerre kölcsönözhet. Kölcsönzéskor minden egyes könyvkártya külön olvasói tasakba kerül. A könyvkártyára, valamint a könyvbe ragasztott lejárati kartonra a könyvtáros rábélyegzi a lejárati dátumát, az olvasó tasakját is eszerint – ezen belül a könyvek leltári száma vagy az olvasók törzsszáma szerint – rendezi. A visszakeresés a könyvbe jegyzett dátum alapján történik.